

ХОРЕОГРАФІЯ

УДК 793.31

Цитування:

Бойко О. С. Історіографія української хореографічної культури: сучасний стан та проблеми. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2020. №4. С. 94-98.

Boiko O. (2020). Historiography of Ukrainian choreographic culture: current state and problems. National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal, 4, 94-98 [in Ukrainian].

Бойко Ольга Степанівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри хореографічного мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9347-3832>
boykoolgast@ukr.net

**ІСТОРІОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ**

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан історіографії української хореографічної культури та виявити основні проблеми. **Методологія.** У статті проаналізовано та систематизовано сучасну історіографію української народної хореографічної культури, досить умовно її диференційовано за групами; застосовано хронологічний підхід для виявлення зв'язків між науково-теоретичним доробком минулого та сучасними працями. **Наукова новизна.** Вперше комплексно осмислено сучасну історіографію української народної хореографічної культури (наукові, навчальні, науково-популярні праці), виявлено основні проблеми (відсутність всезагальної історії українського народного хореографічного мистецтва, брак комплексних сучасних підручників та науково-популярних праць). **Висновки.** Сучасні дослідники української народної та народно-сценічної хореографії спираються на історіографічну спадщину минулого, поглиблюють намічені вектори, створюють нові напрями. Введення в науковий обіг значних масивів фактографічного матеріалу, критичне переосмислення теоретичної бази, напрацьованої попередниками, й використання сучасних методів дослідження забезпечили якісне зростання української хореологічної думки. Одним з аспектів оновлення методології досліджень з проблем української хореографічної культури став міждисциплінарний характер, проведення досліджень на межі з культурологією, філософією, соціологією та ін. Сьогодні українська народна хореографічна культура виступає основним об'єктом переважно в наукових та навчальних виданнях, що розраховані на вузькофахову аудиторію. До найбільших проблем вітчизняної хореології належить створення всезагальної історії українського народного хореографічного мистецтва та комплексних сучасних підручників. Гостро бракує праць, адресованих масовому читачеві, які б популяризували танець як унікальне явище національної культури, розкривали його естетичну цінність і значення як засобу утвердження української ідентичності.

Ключові слова: український танець, народно-сценічний танець, хореографія, українська культура, хореографічна культура, танець.

Boiko Olha, Candidate of Arts, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Choreographic Art of Kyiv National University of Culture and Arts

Historiography of Ukrainian choreographic culture: current state and problems

The purpose of the article is to analyze the current state of the historiography of Ukrainian choreographic culture and identify the main problems. **Methodology.** The article analyzes and systematizes the historiography of the Ukrainian folk choreographic culture, rather conditionally its differentiated by groups; applied a chronological approach to identify links between the scientific and theoretical heritage of the past and modern works. **Scientific novelty.** For the first time, a comprehensively meaningful modern historiography of Ukrainian folk choreographic culture (scientific, educational, popular science works), identified the main problems (the absence of a general history of Ukrainian folk choreographic art, the absence of comprehensive modern textbooks and popular science works). **Conclusions.** Modern researchers of Ukrainian folk and folk stage choreography rely on the historiographic heritage of the past, deepen the outlined vectors, and create new directions. The introduction of significant masses of factual material into the scientific circulation, a critical rethinking of the theoretical base developed by predecessors, and the use of modern research methods ensured the qualitative growth of Ukrainian choreographical thought. One of the aspects of updating the

research methodology on the problems of Ukrainian choreographic culture has become an interdisciplinary nature, conducting research on the border with cultural studies, philosophy, sociology, etc. Today, Ukrainian folk choreographic culture is the main object mainly in scientific and educational publications designed for narrowly professional audiences. The biggest problems of national choreology include the creation of a general history of Ukrainian folk choreographic art and complex modern textbooks. There is an acute shortage of works addressed to the general reader that would popularize dance as a unique phenomenon of national culture, reveal its aesthetic value and significance as a means of establishing Ukrainian identity.

Key words: Ukrainian dance, folk-stage dance, choreography, Ukrainian culture, choreographic culture, dance.

Актуальність теми дослідження. У сучасній ситуації активізації національно-патріотичних настроїв в Україні природним видається поживлення інтересу до феноменів, пов'язаних з етнічною культурою, серед яких – хореографічна культура. Українська народна хореографічна культура є однією зі складних поліелементних систем (власне танці, творчість балетмейстерів та виконавців, педагогічна діяльність в цій сфері, різноваріантні рефлексії та ін.), де важливе місце посідають наукові, науково-популярні та навчальні праці, присвячені різним проявам цієї культури. Вивчення сучасної історіографії української народної хореографічної культури актуальне в аспекті виявлення основних тенденцій та сучасних проблем цієї царини.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми наукового осмислення історіографії українського народного та народно-сценічного танцю є важливою складовою ряду дисертаційних досліджень (К. Кіндер [9], А. Король [11], А. Морозов [13], І. Мостова [14], О. Помпа [19], В. Шкоріненко [20] та ін.). Спеціально означеній проблемі присвячено наукові статті Г. Перової, де проведено періодизацію наукової літератури з українського народного танцю від витоків до сьогодення [16]; А. Підлипської, що запропонувала тематичну диференціацію праць [17]. Фрагментарно історіографічного аналізу українського танцю торкалися О. Бойко [1], І. Мурована [15]. Однак автори переважно обмежуються зверненням до наукової літератури, не залучаючи інші різновиди праць з української народної хореографічної культури.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан різних видів праць з української хореографічної культури та виявити основні проблеми.

Виклад основного матеріалу. Процес поступового входження українського народного танцю до кола інтересів дослідників та перетворення його на самостійний об'єкт наукової рефлексії тривав упродовж ХІХ – початку ХХ ст. Записи хореографічного фольклору, здійснені в цей період

В. Гнатюком, Б. Грінченком, П. Чубинським, польським етнологом В. Шухевичем мали переважно фрагментарний характер, як і записи фольклористів-аматорів. Перша «Теорія українського народного танцю» В. Верховинця з'явилася тільки у 1920 році [4].

Системний розвиток українського хореографічного мистецтвознавства у радянську добу істотно гальмували численні обмеження та заборони. Однак і в цих умовах теоретична база хореографії невпинно розвивалася. На вищій науковий щабель її піднесли праці К. Василенка [3; 6], А. Гуменюка [6], Б. Кокуленка [10] та ін. Помітним явищем стало видання фундаментальної праці К. Василенка «Лексика українського народно-сценічного танцю», котра не мала аналогів у радянській мистецтвознавчій літературі. У ній було вперше обґрунтовано ряд теоретико-методичних проблем, важливих для розвитку вітчизняної народно-сценічної хореографії. У передмові до третього видання праці (1996 р.) відзначається: «Підхопивши естафету В. Верховинця, записаного... до мартирологу жертв тоталітарного режиму, він (К. Василенко – О. Б.) у своїх дослідженнях пішов значно далі від учителя, поступово й наполегливо муруючи міцні підвалини будівлі української національної хореографічної культури» [5, 5].

Головним завданням української хореології кінця ХХ – початку ХХІ ст. стало критичне переосмислення теоретичної бази, створеної попередниками, з позицій історизму та наукової об'єктивності, повернення фольклорно-етнографічного ракурсу хореологічних досліджень, поглиблення семіотичного методу. Особливу увагу сучасні дослідники приділяють вивченню автентичних танців, осмисленню образних архетипів, регіональних культурних кодів, зональної і локальної специфіки виконавства, впливу асиміляційних процесів. Постійно уточнюються загальноновживані і вводяться нові терміни, що сприяє досягненню термінологічної чистоти, узгодженню наукового інструментарію із усталеним у

європейській хореології. Українські вчені використовують здобутки зарубіжних хореологів. Так, І. Мостова наголошує, зокрема, на продуктивності використання досвіду польських хореологів для ідентифікації народних танців Слобожанщини: «На основі аналізу праць польських учених концептуалізовано термін “танцювальний канон” для визначення особливостей танцювальних традицій Слобожанщини» [14, 6]. Дослідниця уточнює: «Під терміном “танцювальний канон” окреслено систему ознак народного танцю, що дозволяє виявити глибинні сенси та символи під час їхньої трансляції та, утворюючи одну систему, ідентифікує танець з нацією, етнографічною групою, регіоном» [14, 6].

На відміну від радянських мистецтвознавців, котрі, побіжно розглядаючи ранні форми народного танцю, ретранслювали тенденційні уявлення про «спільні витоки» російського, українського та білоруського танцю, українські вчені, спираючись на досвід видатних народознавців минулого (Д. Антоновича, Д. Багалія, Ф. Вовка, М. Грушевського, М. Максимовича, В. Петрова, М. Сумцова, І. Франка, Д. Яворницького), положення і висновки сучасних істориків, культурологів, етнологів (І. Дзюби, В. Борисенко, М. Гримич, О. Курочкіна, А. Пономарьова, Г. Скрипник, В. Смолія, М. Поповича, Н. Яковенко), здобутки світової гуманітаристики, відтворюють реальну картину еволюції народної хореографічної культури. На необхідності осмислення явищ народної і народно-сценічної хореографії в широкому культурному контексті одним із перших в українській хореології початку XXI ст. наголосив В. Шкоріненко, усвідомлюючи як першочергове завдання «визначення підходів, які дозволили б понятійно обґрунтувати притаманні народному та народно-сценічному танцю риси, спираючись на широкий контекст національної і загальнолюдської культури» [20, 6]. Відзначаючи, що односторонність при аналізі художніх форм танцю спричинила ряд проблем з його ідентифікацією, В. Шкоріненко шукає ключ до їх розв'язання в методологічній площині: «Найбільш перспективним напрямком є переосмислення – систематизація дослідницького матеріалу з культурологічних позицій, – стверджує дослідник, – тобто, розгляд танцювального мистецтва комплексно, як невід'ємної складової загального процесу етнокультуротворення» [20, 6].

Процес методологічного «переоснащення» української хореології триває. Його продуктивність засвідчують дослідження О. Єльохіної [7], К. Кіндер [9], А. Король [11], О. Мерлянової [12], А. Морозова [13], І. Мостової [14] та ін. Так, використання принципу поліметодологізму, осмислення явищ народної і народно-сценічної хореографії на стиках різних галузей гуманітарного знання – хореології, філософії, історії, культурології, соціології, етнології, етнопсихології, релігієзнавства, театрознавства, музичного та образотворчого мистецтвознавства дозволило О. Єльохіній висвітлити з сучасних позицій особливості танцювального мистецтва Київської Русі, зокрема, танцювального мистецтва скоморохів [7]; К. Кіндер – розкрити семантику пластичних символів народного танцю [9]; А. Король – по-новому інтерпретувати жіночі образи в українських балетах, використовуючи напрацювання сучасної етнохореології [11]; А. Морозову – дослідити еволюцію віртуозних рухів у народному й народно-сценічному танці [13].

Згадані та інші праці сучасних українських дослідників, а також численні статті в наукових журналах, матеріалах науково-практичних конференцій тощо засвідчують якісне зростання сучасної української хореології. Водночас ми змушені констатувати, що в Україні досі не створено комплексного наукового дослідження, де б об'єктивно було відтворено панораму генези, становлення, розвитку українського народного хореографічного мистецтва.

У сфері навчально-методичної літератури, яка в добу незалежності збагатилася працями К. Василенка, С. Забрєдовського, С. Зубатова, А. Маркович, А. Тараканової, О. Таранцевої та ін., гостро відчувається брак сучасних навчальних посібників та підручників для всіх різновидів та рівнів хореографічної освіти. Власне, чи не єдиним системним підручником з теорії залишається «Український танець» К. Василенка [3], окремі положення і висновки якого, сформовані під впливом радянського мистецтвознавства, потребують корекції. Продуктивною спробою створити підручник на матеріалі окремого регіону для студентів спеціалізованих навчальних закладів першого року навчання, є «Методика викладання українського народного танцю» С. Зубатова [8]. Однак посібникові видання такого типу, до певної міри задовольняючи попит, з огляду на вузькість охоплення матеріалу, не можуть компенсувати

відсутність узагальнюючих, універсальних підручників з народного хореографічного мистецтва. Створення таких – одноосібних чи колективних підручників – першочергове завдання українських теоретиків та практиків.

Словесно-графічний запис танців як один з доступних способів фіксації танцювального тексту був надзвичайно актуальним у певний період розвитку теорії хореографії в умовах відсутності відеофіксації. З розвитком електронних комунікаційних засобів затребуваність такого роду праць значно зменшилась, але вони залишилась в ужитку хореографів-практиків, а для теоретиків слугують цінною джерельною базою. Прикладом продовження традицій словесно-графічного запису танців є репертуарний збірник «Буковинський танець» [18].

Важливим різновидом видань, що сприяють популяризації української народної хореографічної культури є праці, орієнтовані на масового читача, нефаківаця. Важливим у справі національно-культурного і патріотичного виховання є розкриття широкому загалові у доступних за формою наративах естетичну довершеність, історію, значення в минулому й сучасному житті народного та народно-сценічного танцю. Адже вузькофахові праці (дисертації, статті у спеціалізованих збірниках та ін.) не розраховані на масового читача. Вважаємо надзвичайно необхідним створення науково-популярних праць, що висвітлювали б творчість видатних діячів української народної хореографічної культури та інші аспекти. Позитивним прикладом такої літератури, на нашу думку, є повість О. Бурковського «Завжди в дорозі» [2], присвячена М. Вантуху. Книга розкриває творчу лабораторію майстра, в яскравій формі презентує мистецькі здобутки очолюваних М. Вантухом колективів, вміщує спогади та роздуми щодо шляхів розвитку української культури, збереження національного хореографічного надбання. Праця не лише сприяє популяризації української хореографії, а й формує позитивний образ цієї сфери мистецької діяльності як важливої складової вітчизняної культури.

Наукова новизна. Вперше комплексно осмислено сучасний стан різних видів праць (наукові, навчальні, науково-популярні), присвячених українській народній хореографічній культурі, виявлено основні проблеми (відсутність всезагальної історії українського народного хореографічного

мистецтва, брак комплексних сучасних підручників та науково-популярних праць).

Висновки. Сучасні дослідники української народної та народно-сценічної хореографії спираються на історіографічну спадщину минулого, поглиблюють намічені вектори, створюють нові напрями. Введення в науковий обіг значних масивів фактографічного матеріалу, критичне переосмислення теоретичної бази, напрацьованої попередниками, й використання сучасних методів дослідження забезпечили якісне зростання української хореологічної думки. Одним з аспектів оновлення методології досліджень з проблем української хореографічної культури став міждисциплінарний характер, проведення досліджень на межі з культурологією, філософією, соціологією та ін.

Сьогодні українська народна хореографічна культура виступає основним об'єктом переважно в наукових та навчальних виданнях, що розраховані на вузькофахову аудиторію. До найбільших проблем вітчизняної хореології належить створення всезагальної історії українського народного хореографічного мистецтва та комплексних сучасних підручників. Гостро бракує праць, адресованих масовому читачеві книг, які б популяризували танець як унікальне явище національної культури, розкривали його естетичну цінність і значення як засобу утвердження української ідентичності.

Література

1. Бойко О. Література з української народної хореографії: мистецтвознавчий і теоретико-методологічний аспекти. Вісник КНУКіМ. Серія : Мистецтвознавство. 2017. Вип. 37. С. 126–135.
2. Бурковський О. Завжди в дорозі. Київ : Преса Плюс, 2013. 128 с.
3. Василенко К. Український танець : підручник. Київ : ІПК ПК, 1997. 282 с.
4. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ : Музична Україна, 1990. 151 с.
5. Від видавництва. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ : Мистецтво, 1996. С. 5–6.
6. Гуменюк А. Народне хореографічне мистецтво України. Київ : АН УРСР, 1963. 235 с.
7. Сльохіна О. Проблеми розвитку танцювального мистецтва України. Період Київської Русі : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.02 «Театральне мистецтво». Київ, 1996. 25 с.
8. Зубатов С. Методика викладання українського народного танцю. Перший рік навчання : підручник. Київ : Ліра-К, 2017. 376 с.

9. Кіндер К. Семантика пластичних символів народної танцювальної культури українців : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : КНУКіМ, 2007. 19 с.
10. Кокуленко Б. Степова Терпсихора. Кіровоград : Степ, 1999. 214 с.
11. Король А. Жіночі образи в українських балетах : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : КНУКіМ, 2019. 16 с.
12. Мерлянова О. Жіночі танці в українській народній хореографії: автореф. дис... канд. мистецтвознавства: спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : КНУКіМ, 2009. 19 с.
13. Морозов А. Віртуозні рухи в українському народно-сценічному танці : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : КНУКіМ, 2019. 16 с.
14. Мостова І. Художньо-мистецькі аспекти ідентифікації народних танців Слобожанщини в контексті соціокультурного розвитку регіону : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.04 «Українська культура». Харків : ХДАК, 2019. 19 с.
15. Мурована І. Науковий аналіз історіографічних та фундаментальних досліджень з хореографії. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. 2016. Вип. 147. С. 202–207.
16. Перова Г. Наукове осмислення українського народного танцю: від витоків до сьогодення. Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип. 34. С. 190–198.
17. Підлипська А. Тенденції розвитку наукових досліджень у галузі хореографічної культури в Україні. Культура і сучасність. 2011. № 2. С. 207–2011.
18. Помарянський М., Мураховський Я., Сулятицький Г., Пупченко М. Буковинський танець. Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2007. 239 с.
19. Помпа О. Народний танець: генезис та сучасні форми побутування (на матеріалах Житомирщини) : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : КНУКіМ, 2013. 16 с.
20. Шкоріненко В. Народний танець у традиційній і сучасній культурі України : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури». Київ : ДАКККіМ, 2003. 18 с.
5. From the publisher (1996). Vasylenko, K. A vocabulary of Ukrainian folk-stage dance. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
6. Humeniuk, A. (1963). Folk choreographic art of Ukraine. Kyiv: Academy of Sciences of the USSR [in Ukrainian].
7. Yelokhina, O. (1996). Problems of development of dance art of Ukraine. The period of Kievan Rus. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
8. Zubatov, S. (2017). Method of teaching Ukrainian folk dance. First year of study. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
9. Kinder, K. (2007). Semantics of plastic symbols of folk dance culture of Ukrainians. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: KNUKіM [in Ukrainian].
10. Kokulenko, B. (1999). Steppe Terpsichore. Kirovohrad: Step [in Ukrainian].
11. Korol, A. (2019). Women's images in Ukrainian ballet. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: KNUKіM [in Ukrainian].
12. Merlianova, O. (2009). Women's dances in Ukrainian folk dance choreography. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
13. Morozov, A. (2019). Virtuoso movements in Ukrainian folk stage dance. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: KNUKіM [in Ukrainian].
14. Mostova, I. (2019). Artistic aspects of identification of folk dances of Slobozhanshchyna in the context of socio-cultural development of the region. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: KNUKіM [in Ukrainian].
15. Murovana, I. (2016). Scientific analysis of historiographical and fundamental research in choreography. Naukovi zapysky [Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Ser.: Pedahohichni nauky, issue 147, 202–207 [in Ukrainian].
16. Perova, H. (2018). Scientific understanding of Ukrainian folk dance: from its origins to the present. Notes on art criticism, issue 34, 190–198 [in Ukrainian].
17. Pidlypska, A. (2011). Trends in the development of scientific research in the field of choreographic culture in Ukraine. Culture and contemporaneity, 2, 207–2011.
18. Pomarianskyi, M., Murakhovskiy, Ya., Suliatytskyi, T., & Pupchenko, M. (2007). Bukovinian dance. Chernivtsi: Vydavnychiy dim «Bukrek» [in Ukrainian].
19. Pompa, O. (2013). Folk dance: genesis and modern forms of life (on materials of Zhytomyr region). Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: KNUKіM [in Ukrainian].
20. Shkorinenko, V. (2003). Folk dance in the traditional and modern culture of Ukraine. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: DAKKKіM [in Ukrainian].

References

1. Boiko, O. (2017). Literature on Ukrainian folk choreography: art history and theoretical and methodological aspects. Bulletin of KNUKіM. Series in Art, issue 37, 126–135 [in Ukrainian].
2. Burkovsky, O. (2013). Always on the road. Kyiv: Presa Plius [In Ukrainian].
3. Vasylenko, K. (1997). Ukrainian dance. Kyiv : ІРК РК [in Ukrainian].
4. Verkhovynets, V. (1990). Theory of Ukrainian folk dance. Kyiv: Muzychna Ukraina [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 08.10.2020
Отримано після доопрацювання 03.11.2020
Прийнято до друку 06.11.2020*